

УДК 261

Несправа М. В.
кандидат філософських наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2017-4-24-34

ЦЕРКОВНИЙ РОЗКОЛ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: МІЖ КАНОНОМ І ЗАКОНОМ

Аналізується церковний розкол у сучасній Україні в дискурсі законності і канонічності. Автор дійшов висновку, що канонічне право і церковний суд, який уповноважений стежити за його дотриманням, у сучасній Україні позбавлені легітимного статусу в очах державної влади і суспільства, а подолати розкол без визнання канонічного права неможливо. Такий стан речей в українській правовій системі суперечить європейській правовій практиці, так як канонічне право в більшості країн Європи, як Західної так і Східної, є невід'ємною частиною європейського правопорядку.

Ключові слова: канонічне право, євроінтеграція, церковний розкол, церковно-державні відносини

Постановка проблеми. Сучасна суспільна ситуація в Україні відрізняється наявністю цілого ряду конфліктних процесів, які не обійшли стороною і церковне життя. На початку 1990-х років Православна Церква в Україні пережила розкол, в результаті чого утворилася Українська Православна Церква, Українська Православна Церква Київського Патріархату і декілька Українських автокефальних православних церков, між якими то вщухають, то спалахують з новою силою суперечки про їх канонічність і законність. Пошук шляхів вирішення цього внутрішньоцерковного конфлікту і встановлення церковного миру необхідні для подальшого стабільного розвитку українського суспільства. Крім цього, магістральним шляхом цивілізаційного розвитку українське суспільство обрало євроінтеграцію і повернення до єдиної сім'ї європейських народів. Тому необхідно адаптувати до європейських стандартів законодавство у сфері релігійного буття і врахувати світовий досвід регулювання внутрішньоцерковного життя.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема церковного розколу в сучасній Україні і вирішення цього конфлікту в рамках правового поля знаходиться в центрі уваги багатьох правознавців і релігієзнавців. У роботах українських дослідників – Будкіна В., Башинського С., Ковальової О., Палінчак Н., а також російських вчених –

Жмінди М. і Чібисової А. розглядаються різноманітні аспекти міжцерковних відносин в сучасній Україні і на пострадянському просторі в цілому [3; 2; 11; 14; 7; 20]. Однак така важлива проблема як взаємовідношення канонічного права і чинного законодавства, в потенційному вирішенні церковного розколу, в науковій літературі, на жаль, не аналізується.

Ймовірно, тривала неможливість (чи неспроможність) вирішення на законодавчому рівні церковної теми врешті-решт призведе до загострення кризового світосприйняття окремого суб'єкта та українського суспільства в цілому. Так, вже «підірвана» (в когитальному сенсі) світовими постмодерними рефлексіями мисляча людина України постійно перебуває в розгубленому стані і в соціокультурному аспекті це значно гальмує її розвиток. Як зауважували українські дослідники Андрухович Ю., Забужко О., Карпова С., Кримський С., Попович М. та ін., криза та деструктивні події (теперішні та минулі), негативно впливають на культурні орієнтири і світогляд сучасного українця, що не буде позитивним моментом в майбутньому, як в соціальному, так і в політичному та економічному дискурсах [1; 8; 10; 12; 16]. Так, як бачимо, тема, що буде досліджуватися у статті, побічно аналізується українськими філософами та представниками соціально-гуманітарної думки.

Мета статті – аналіз церковного розколу у сучасній Україні в дискурсі законності і канонічності.

Виклад основного матеріалу. Каноністи і правознавці різних конфесій дотримуються розбіжних поглядів на право державної влади щодо законотворчості в питаннях внутрішньоцерковного устрою. Католицька Церква в принципі відкидає можливість участі держави в регулюванні внутрішньоцерковних відносин і справ. З точки зору протестантських каноністів епохи Реформації і Нового часу державна влада є повноважним органом внутрішньоцерковного законодавства [19, с. 32]. Православна церква визнає право світської влади впливати на формування церковних канонів, але за умови, що державна влада повинна бути безумовно православною і перебувати з Церквою в гармонії. Тут добрим наочним прикладом може слугувати високий церковний статус візантійського, а пізніше і російського імператора, який як глава держави, апіорі був православним віруючим і повинен був, як член Церкви, всі свої дії (в тому числі і законотворчі), співвідносити з канонічним правом. Однак, імперська влада за допомогою грубої сили неодноразово проваджували неканонічні рішення. Тому концепція симфонічної взаємодії Церкви і держави багато в чому залишалася ідеальною моделлю.

Формування системи права на українських землях, як втім і в інших регіонах Європи, невід'ємна від канонічного права. Якщо правові норми, засновані на звичаях, значно відрізнялися в різних регіонах, то норми канонічного права були всюди однаковими, що заклало основу для формування єдиної правової системи з єдиними уявленнями про правопорядок.

Головними джерелами права в Київській Русі було звичаєве право і канонічне право, яке прийшло з Візантійської імперії, а так як правова система

Візантії будувалася на основі римського права, то частково норми римського права з'явилися і на Русі. Головними джерелами канонічного права в той час були Номоканон («Кормча книга»), а також Еклога і Прохірон. У X – XIV ст. церковно-державні відносини базувалися на канонічному праві і княжа влада була зобов'язана дотримуватися церковних канонів, які визначали природу і сутність державної влади, її права і обов'язки, встановлювали норми сімейного права, регулювали судовий процес і т. д.

У XV – XVI ст. природній еволюційний процес формування української системи права був перерваний польською експансією. У той час в Європі активно вивчали і систематизували римське і канонічне право як предмет «обох прав» (*utrumque ius*), і ці «обидва права» набули загальноєвропейського поширення в якості універсального правопорядку [22, с. 4]. Гарним прикладом синтезу канонічного і римського права в Європі може служити Болонський університет (найстаріший вищий навчальний заклад світу), де спочатку існували кафедри цивільного та канонічного права, які пізніше злилися в єдину кафедру. У той же час, польська влада систематично руйнувала існуючу правову систему, що на той час склалася на українських землях, приймаючи законодавчі акти, які суперечили канонам Православної Церкви. А після Брестської унії 1596 року Православна Церква опинилася поза законом, в результаті чого процес формування української правової системи був вирваний із загальноєвропейського контексту.

Однак антиправославна політика влади Речі Посполитої призвела до серії народних повстань, і за національно-визвольної війни українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького Православна Церква була відновлена в своїх канонічних правах. З другої половини XVII ст. церковно-державні відносини зазнають деяких змін під впливом еволюційних змін правової системи Росії. Великий Московський собор 1666 –1667 рр. закріпив таку формулу співвідношення світської і духовної влади: «У світських справах патріарх підпорядковується царю, а в церковних справах цар і патріарх рівні» [4, с. 39]. За часів Петра I, під впливом протестантизму, було скасовано патріаршество, а Руська Православна Церква (всупереч своєї волі) отримала статус державного органу, що негативно вплинуло на внутрішньоцерковне життя. В той же час, канонічне право залишалося невід'ємною частиною правової системи Російської імперії, що відповідало правовим системам інших європейських держав того часу. В європейських країнах з XVIII століття під впливом філософії права епохи Просвітництва сфера застосування канонічного права постійно звужувалася, але при цьому залишалась частиною правових систем більшості країн Західної Європи.

Докорінна зміна вітчизняної правової системи відбулося в радянський період, коли представників Православної Церкви фізично знищували в позасудовому порядку [21], а канонічне право було вилучено з юридичної практики, тому що правова система в СРСР створювалася як заперечення європейських правових норм. Тільки після здобуття Україною незалежності

постало питання адаптації правової системи, успадкованої від радянської держави до загальноєвропейських правових норм.

Існують різні точки зору на юридичну природу канонічного права. Перша точка зору полягає в тому, що церковне право – це особлива правова система, аналогом якої може служити міжнародне право. Відповідно до іншої точки зору канонічне право відноситься до корпоративного права. Третій підхід полягає в тому, що церковне право – це комплексне правове утворення, і четверта точка зору – церковне право є галуззю права [4, с. 40]. Сучасний український дослідник канонічного права митрополит Іриней (Середній) схиляється до розуміння канонічного права саме як корпоративного права [9, с. 258-259]. На нашу думку, з таким твердженням митрополита Іриней (Середнього) можна цілком погодитись і сміливо віднести канонічне право до корпоративного.

Також необхідно зазначити, що вирішення питання церковного розколу в сучасній Україні на науковому рівні повинно відбуватися міждисциплінарними засобами (на межі канонічного та загальнодержавного права, історії, філософії права та ін.). З точки зору філософії права це в першу чергу права герменевтика, онтологія, гносеологія та аксіологія. Так, необхідне тлумачення законів та рішень засобами правової герменевтики (наприклад, Конституції України, закону «Про свободу совісті та релігійні організації» та низки міжнародних актів і т.д.). Буттєві аспекти права та канонічного права, розмежування права та закону можливо реалізовувати в межах правової онтології; а пошук методів пізнання правової реальності в ситуації церковного розколу України можуть бути забезпечені правовою гносеологією. І безумовно необхідною тут буде правова аксіологія для визначення ціннісного аспекту, в результаті рішення питання церковного розколу.

В даному контексті ми будемо спиратися на філософсько-правові погляди П. Д. Юркевича, що найбільш репрезентують сучасне буття українського суспільства (незважаючи на те, що були сформульовані ще у XIX ст.). Це стосується в першу чергу його інтерпретації законів права та природи людини. Так, він позначав, що «Закони права можуть розглядатися як явища: 1) національного духу; 2) історичного духу народу; 3) вічної ідеї правди. Всі ці принципи є достатньо наукові, бо в основі мають природу людини, дають ґрунт внутрішнього розумного об'єднання. Індивідуальність духовної природи людини, а отже, і цілого народу складається з трьох елементів: 1) національного, 2) історичного, 3) одвічного. На суті цих елементів характеру людини базуються джерела права» [23, с. 572]. І сьогодні, коли здійснюється аналіз церковного розколу, інтерпретатор цього явища може враховувати «одвічний», «історичний» та «національний» дискурси. В іншому випадку об'єктивність дослідження репрезентованого питання може опинитися під сумнівом, та врешті-решт привести до деструктивних рішень.

Крім того, у питанні ліквідації існуючого і не допущенні нового церковного розколу в Україні необхідно врахувати європейську практику взаємовід-

носин держави і Церкви, і місце канонів в правових системах сучасних європейських країн. Так, Англійська церква в Великобританії, Лютеранська церква в Скандинавських країнах, Католицька і Лютеранська церква в Німеччині, як і в багатьох інших країнах Європи, зберегли державний статус, а в конституційному праві закріплений статус канонічного права як системи норм і правил, які регулюють внутрішньоцерковне життя. Наприклад у Німеччині, релігійні товариства відокремлені від держави, проте, виступаючи юридичними особами (корпораціями), вони розділені на два види: публічні і приватні. На потреби публічних релігійних корпорацій з їх членів стягуються податки згідно з земельним законодавством. Крім того, викладання публічних релігійних культів в Німеччині є обов'язковим предметом в школах, з правом батьків відмовитися від відвідання його своїми дітьми. Публічні релігійні корпорації можуть навіть видавати релігійні правові норми, що визнаються державою. В законодавстві Німеччині визнається, що церковно-релігійне право і право, створене державою, повинні в розумних межах співіснувати, і не просто співіснувати, а бути здатним до комунікації, оскільки лише таким чином може бути створена основа для кооперації норм. В даний час в Німеччині публічними релігіями є Римо-католицька церква і Лютеранська церква [6, с. 122]. На сьогоднішній день Православна Церква має державний статус в Греції та Фінляндії. Так, частина 1 статті 3 Конституції Греції, говорить: «Панівною в Греції релігією є релігія східно-православної церкви Христової. Православна Церква Греції, що визнає своїм Головою Господа нашого Ісуса Христа, нерозривно пов'язана в своїх догматах з Великою Константинопольською Церквою і зі всякою іншою єдиновірною Церквою Христовою, неухильно дотримує, так само як і вони, святі апостольські і Соборні канони і священні традиції» [18, с. 114]. Таким чином у грецькій конституції визнається, що правовою основою внутрішнього життя Церкви є церковні канони.

У країнах колишнього соціалістичного блоку, після ефективної адаптації національного законодавства до правових норм Європейського Союзу, конституційно-правове регулювання відносин між державою і церквою включає в себе загальне регулювання діяльності релігійних організацій та закріплення принципу невтручання у внутрішні справи церкви до тих пір, поки діяльність церкви і деномінації не суперечить чинному законодавству і не порушує прав людини [13]. Таким чином, конституційне право країн-членів ЄС, в тій чи іншій формі, визнає повну автономію Церкви в питаннях внутрішнього життя, яка регулюється канонічним правом, а не державним законодавством.

Для більш об'єктивного розуміння сучасної ситуації церковного розколу в Україні звернемо прискіпливу увагу на події, за яких відбувалося міжцерковна взаємодія з середини ХХ ст. Так, перша спроба створити київський патріархат була зроблена греко-католиками на Другому Ватиканському соборі в 1962 році, при цьому планувалося, що до новоствореного київського патріархату мали примкнути і православні віруючі [15]. Однак Папа Римський Іоанн XXIII, як і більшість єпископів Католицької Церкви, не підтримали

цю ідею, тому що не знайшли канонічних підстав для її реалізації.

У 1989 році в західних областях України частина православних парафій проголосила про свій розрив із Київською митрополією та Московською патріархією и перехід під юрисдикцію Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). На початку 1990 року було проголошено про відновлення діяльності УАПЦ в Україні, патріархом якої було обрано митрополита Мстислава (Скрипника).

25–27 жовтня 1990 року Архієрейській Собор Руської Православної Церкви надав Українській Православній Церкві самостійність та незалежність в управлінні. Синод Української Православної Церкви обирає і поставляє правлячих і вікарних архієреїв, засновує і скасовує єпархії в межах України, митрополита Київського та всієї України обирає Собор УПЦ.

Митрополит Київський Філарет (Денисенко), після проголошення незалежності України, спробував створити українську автокефальну церкву, однак єпископат УПЦ не підтримав митрополита Філарета і на Архієрейському Соборі у Харкові 27 травня 1992 року засудили його дії, а Блаженнішим митрополитом Київським і всієї України було обрано Володимира (Сободана). Діяння харківського Архієрейського Собору були визнані канонічними 26 червня 1992 року Собором УПЦ.

Митрополит Філарет (Денисенко) із невеликою кількістю прихильників 25 червня 1992 році об'єднався із УАПЦ, в результаті чого була створена Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП), на чолі із Мстиславом (Скрипником). Після смерті глави УПЦ Київського патріархату Мстислава в 1993 році, в УПЦ КП відбувається розкол. Була знову проголошена УАПЦ, головою якої було обрано патріарха Дмитра. У свою чергу, собор УПЦ Київського патріархату обрав митрополита Володимира (Романюка) патріархом Київським і всієї Руси-України (1993-1995 рр.) Після його смерті УПЦ Київського патріархату очолив митрополит Філарет, який був обраний патріархом.

Таким чином, на початку 1990-х років, в результаті серії церковних розколів, крім Української Православної Церкви утворилась Українська Православна Церква Київського патріархату і Українська Автокефальна Православна Церква, яка в свою чергу у 2000-х роках пережила декілька розколів, внаслідок чого зараз діє одночасно три УАПЦ: Українська автокефальна православна церква, Українська автокефальна православна церква (оновлена), Українська автокефальна православна церква (канонічна). Усі ці релігійні організації не визнають канонічність одна одної і усі вони претендують на виразника інтересів усього українського православ'я, і, відповідно, на канонічний статус. Проте, усі Православні Помісні Церкви світу визнають канонічний статус лише за Українською Православною Церквою.

Діюча в Україні нормативна база, в першу чергу Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації» [17], створює підґрунтя для легалізації будь-яких церковних розколів. Сьогодні в Україні кожна парафія чи єпархія

мають легальну можливість вчинити локальний чи загальноукраїнський церковний розкол. Це пов'язано із неврегульованістю питання про статус канонічного права і церковного суду, який має повноваження визначати факт церковного розколу, засуджувати його і забороняти в служінні, або надавати анафемі священнослужителів, які стали ініціаторами церковного розколу. А європейська практика церковно-державних відносин передбачає визнання рішень церковного суду. Так, 14 вересня 2017 року Велика палата Європейського Суду з прав людини підтвердила право релігійних організацій на самоврядування. Таке рішення Суд постановив у справі «Нагі проти Угорщини» (Nagy v. Hungary), чим підтвердив принцип церковної автономії.

Велика палата ЄСПЛ захистила право Церков на церковні суди та дисципліну служителів церкви. Згідно з рішенням Великої палати ЄСПЛ, держава не повинна втручатися у відносини між Церквою та її служителями. Суть справи, яку розглядав Європейський Суд з прав людини, полягає у розв'язанні суперечки, що триває з 2005 року, коли церковний суд звільнив пана Каролі Нагі зі своєї пастирської посади за результатами церковного дисциплінарного провадження, яке було порушено проти нього. Другий церковний суд підтримав це рішення та відхилив апеляцію заявника. Справа дійшла до Верховного суду Угорщини, який відмовився визнати юрисдикцію, оскільки у справі було застосоване церковне право. Тому у 2009 році пан Нагі звернувся до ЄСПЛ зі скаргою на те, що державні суди відмовилися розглядати його позов, посилаючись, що це питання відноситься до внутрішньої церковної дисципліни [5]. Як зазначив заступник директора правозахисної організації ADF International Пол Коулман: «Це рішення Великої палати ЄСПЛ підтвердило принцип церковної автономії, відкинувши вимогу колишнього пастора, що він мав право використовувати державні суди проти церкви, коли він був незадоволений рішеннями внутрішніх церковних судів. Це рішення ЄСПЛ можна вітати, оскільки воно утверджує права віруючих у всіх 47 державах-членах Ради Європи, щоб мати змогу керувати власними справами без необгрунтованого зовнішнього втручання держави» [24].

На сьогоднішній день правовою основою для взаємодії між Православною Церквою і Україною є принцип відокремлення держави від Церкви та повна свобода совісті і віросповідання. Однак, українське законодавство у релігійній сфері потребує адаптації під європейські стандарти. Зокрема включення канонічного права до правової системи України повинно стати основою для церковного миру на українській землі. Можливо це трансформує онтологію права та аксіологію права, та на методологічному рівні передбачатиме зміни в царині гносеології права. Так архітектоніка української правової системи отримає нові аксіологічні виміри, що, безумовно, віддзеркалиться й на її онтологічному аспекті. З одного боку будуть редуковані з правової системи конфліктні навколоцерковні дискурси, а з іншого – поглибитися та набуде нових сенсів філософсько-правовий дискурс.

Під впливом радянського ладу відбулася деградація правової системи і

відхід від морального імперативу при якому канон і закон існували в симфонії. Саме тривала антирелігійна політика Радянського Союзу призвела не тільки до протиставлення канонічного права і загальнодержавного права, а й до повного руйнування концепту канонічності в суспільному середовищі. Тільки цим можна пояснити некоректні твердження деяких українських релігієзнавців, що за радянських часів ««Екзархат України» практично був лише територією, на якій знаходилися єпархії, нічим не відрізнялися від подібних єпархій в інших республіках Радянського Союзу. Митрополит Київський і Галицький не був першоєрархом і духовним керівником самобутньої церкви. Він був намісником церкви-поневолювача в церкві-колонії» [14, с. 190]. Однак при цьому взагалі не враховується та обставина, що радянська влада гнобила Православну Церкву однаково в усіх регіонах Радянського Союзу, і кінцевою метою радянського керівництва було повне знищення всіх релігій на всій території СРСР. Також необхідно додати, що уявлення про те, що автокефалія є невід'ємним правом кожного народу, яке циркулює в українському суспільстві, суперечить церковним канонам і правовій практиці, що існує в країнах Європейського Союзу. В європейських країнах канонічне право є одним із джерел формування правових систем цих країн. З іншого боку за канонічним правом зберігся статус корпоративного права, яке є общинно-інституційною основою існування Християнських Церков в Європейському Союзі.

Висновки. В результаті дослідження проблеми церковного розколу та місця канонічного права в українській правовій системі, була проаналізована роль канонічного права при формуванні правової системи України (починаючи з періоду Київської Русі і завершуючи радянським періодом). Автор дійшов висновку, що в процесі свого становлення українська правова система пережила два періоди істотної деформації: в період існування Речі Посполитої, коли канонічне право після Берестейської унії виявилось поза законом; і в радянський період, коли канонічне право, як частина правової системи, було фактично знищено. В результаті чого канонічне право і церковний суд, який уповноважений стежити за його дотриманням, в сучасній Україні позбавлені легітимного статусу в очах державної влади і суспільства. Такий стан справ в українській правовій системі суперечить європейській правовій практиці, так як канонічне право в більшості країн Європи, як Західної так і Східної, є невід'ємною частиною європейського правопорядку. Держава в Європейському Союзі не має права втручатися у внутрішнє життя Церкви і рішення церковного суду є обов'язковим і не може бути оскаржене судом загальної юрисдикції. Таким чином, ліквідація церковного розколу безпосередньо пов'язана з процесом євроінтеграції України та переходом на загальноєвропейські норми церковно-державних відносин.

Історичні події, що відбувалися, демонструють неможливість вирішення питання, репрезентованого в статті, лише на юридичному чи церковному рівні. На нашу думку зараз наріжним питанням постає пошук шляхів рішення проблеми церковного розколу в Україні на міждисциплінарному рівні. Філо-

софсько-правовий підхід в такому випадку стає сенсоутворюючим вектором для встановлення суспільно-релігійного миру. А філософсько-моральне світосприйняття держави та права (поміж інших філософів запропоноване П. Юркевичем) може змінити сучасні навколоцерковні рефлексії державотворців та пересічної людини. Так, Юркевич свого часу помітив характерну рису діючого («живого») права в тому, що воно сутнісно має політичну натуру. В той же час політика не повинна домінувати над правом [23]. З одного боку актуальність ідей українського філософа для вирішення питання церковного розколу репрезентується невід'ємністю його положень від вітчизняної традиції, з іншого – його система філософії права симфонічно позиціонується в межах сьогочасної національної свідомості. Сучасний громадянин України здатний до рефлексії, невідхильно стикається з тим, що право опиняється пов'язано з політикою за своєю есенціальною основою. Якщо ми намагаємося вирішити навіть питання церковного розколу, на екзистенційному рівні неминуче наштовхуємося на політичний дискурс. Тому «право» і «закон» мов за принципом ризоми Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі, стають динамічними концептами та мають на увазі «політику», переплітаючись немов кореневище. Таким чином «канон» опиняється «на межі» закону і політики, що ускладнює його автономію. В той же час, сучасні європейські соціально-гуманітарні наукові дискурси стосовно церковно-державних відносин, реалізують принцип самодостатності канонічного права та захищають зазіхання на нього з боку державної влади і утверджують принцип автономії внутрішнього життя Церкви, визнаючи юридичну силу канонів і рішень церковного суду.

Бібліографічні посилання

1. Андрухович Ю. У нас есть только кризис, и больше ничего [Електронний ресурс] / Ю. Андрухович. – Режим доступу: http://www.20khvylyn.com/review/review_2549.html
2. Башинский С. В. Православная Церковь в Украине не пути к автокефалии: исторический очерк / С. В. Башинский // *Studia Humanitatis*. – 2015. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.st-hum.ru
3. Будкин В. Государство и религия на постсоветском пространстве / В. Будкин // *Кавказ и глобализация*. – 2007. – Том 1 (5). – С. 25 – 47.
4. Дорская А.А. Эволюция места канонического права в системе права России / А. А. Дорская // *Юриспруденция*. – 2010. – Вып. 2. – Т. 18. – С. 37 – 43.
5. Європейський Суд прийняв рішення на користь церковної автономії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/jurisprudence/68645/
6. Єрмакова А. С. Правовий статус церкви та проблеми регулювання державно-церковних відносин в контексті євроінтеграційних процесів в державах-членах ЄС / А. С. Єрмакова // *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: право. – 2014. – Вип. 8. – С. 117 – 125.
7. Жминда М. Н. Свобода совести в Украине: провозглашаемые принципы и практика / М. Н. Жминда // *Известия Саратовского университета*. – 2007. – Том 7. Сер. Политология. Вып. 1. – С. 109 – 113.
8. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / О. Забужко. – К.: Факт, 2009. – 156 с.
9. Ириней (Середний), митрополит. Труды русских канонистов А.С. Павлова, И.С. Бердникова, В.Н. Бенешевича и С.В. Троицкого // *Научно-богословские труды / Ириней*

- (Середній), митрополит. – Днепропетровск: АРТ-Пресс, 2015. – С. 179 – 404.
10. Карпова С. Г. Фрустраційна філософія в сучасній культурі / С. Г. Карпова // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К. – 2013. – Вип. 71 (№4). – С. 431– 436.
11. Ковалева О. В. Духовная культура православных украинцев Волыни и Ровенщины: история и современность / О. В. Ковалева // Локус: люди, общество, культуры, смыслы. – 2013. – №1. – С. 81–91.
12. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
13. Палинчак Н. М. Модели государственно-церковных отношений в странах Центрально-Восточной Европы: основные особенности и динамика изменений / Н. М. Палинчак // Научный диалог. – 2013. – № 12 (24): Общественные науки. – С. 157–167.
14. Палинчак Н. М. Особенности и основные вехи истории украинского христианства в контексте государственно-церковных отношений / Н. М. Палинчак // Научный диалог. – 2013. – №7 (19): Экономика. Право. Политология. – С. 179 – 194.
15. Петрушко В. И. Первая сессия Второго Ватиканского собора и проблема создания киевского униатского патриархата / В. И. Петрушко // Вестник ПСТГУ. Серия 2: История. История РПЦ. – 2006. – №4 (21). – С. 86 – 104.
16. Попович М. Модерн і постмодерн: філософія і політика / М. Попович. – К.: Дух і Літера. – 2002. – № 9–10. – С. 467 – 490.
17. Про свободу совісті та релігійні організації. Закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
18. Салманова Г. Д. Каноническое право / Г. Д. Салманова // Системные технологии. Юридические науки. – 2013. – №6. – С. 113 – 117.
19. Цыпин В. А. Церковное право: 2-е изд./ В. А. Цыпин. – М.: Изд-во МФТИ, 1996. – 426 с.
20. Чибисова А. А. «Украинский вопрос» в отношениях Москвы и Константинополя в начале XXI / А. А. Чибисова // Вестник ПСТГУ. Сер.: Богословие. Философия. – 2014. – Вып. 5 (55). – С. 9 – 25.
21. Щелкунов А. А. Особенности ведения следствия органами НКВД против священнослужителей во время «Большого террора» 1937-1938 гг. / А. А. Щелкунов // Вестник ПСТГУ. Серия 2: История. История РПЦ. – 2015. №2 (63). – С. 108 – 120.
22. Юмашев Ю. М., Филимонов К. В. Европейский союз и международное частное право: истоки европейского частного права (школа глоссаторов) / Ю. М. Юмашев, К. В. Филимонов // Право. Журнал Высшей школы экономики. – 2009. – №1. – С. 3 – 20.
23. Юркевич П. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник. – Вид. друге. / П. Юркевич. – К.: Український Світ. – 2000. – 756 с.
24. Top European court rules in favour of church autonomy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adfinternational.org/detailspages/press-release-details/Top-European-court-upholds-freedom-of-religion>.

Надійшла до редакції 26.11.2017

Nesprava M.V. Church Dissent in Contemporary Ukraine: between Canon and Law.
The article covers the place of canon law in the legal system of Ukraine and problems of church dissent in Ukraine. The role of canon law in Ukrainian legal system formation from Kievan Rus to Soviet period is studied. Also there is made a comparison of the role of canon law in legal system formation of other European countries. Author concludes that Ukrainian legal system had passed through two periods of significant deformation during its formation: The Polish-Lithuanian Commonwealth period, due to Union of Brest-Litovsk the canon law was above the law, and Soviet period, at the time the canon law as a part of legal system was almost removed. As a result, the canon law and Christian court in particular, which is obliged to enforce a law, don't have legitimate status in contemporary Ukraine. Such state of affairs of Ukrainian legal system is at variances with European law practice, as though canon law in the majority of

Eastern and Western European countries is an integral part of European law and order. The State in European Union doesn't have any right to interfere in the internal affairs of the Church and Christian court judgment is binding and can't be appealed by the court of general jurisdiction. Thus Church dissent removal is driven by the process of European integration of Ukraine and switching to pan-European regulations in relations between the Church and the State.

Church dissent problem solving scientifically by means of inter discipline (history, philosophy, canon and general law etc.). In the context of philosophy of the law, above all hermeneutics, ontology, epistemology, axiology should be appealed. Philosophy and law approach in this case is a sense-making vector for Public and Religious peacemaking. Philosophical and moral state and law worldview (first introduced by Pamfil Yurkevich) can change the attitude of modern statesmen and ordinary people to the Church. Modern social and humanitarian scientific discourses toward the State and the Church relations implement the approach of canon law self-sufficiency, defend it from the State invasion, and proclaim the principle of autonomy of the interior life of the Church, determining canons and Christian Court judgements validity.

Keywords: canon law, European integration, the church Dissent, church-state relations.

* * *

УДК 347.91

Нестерцова-Собакарь О. В.

кандидат юридичних наук, доцент

Сенько В. В.

студентка

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СТАТУС ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Проаналізовано правовий статус прокурора у цивільному судочинстві України, як реалізацію принципу публічності в цивільному процесі. Розглянуто питання юридичної природи представництва прокурором, а також його процесуальної форми як самостійного інституту цивільного процесуального права.

Ключові слова: цивільне судочинство, прокурор, процесуальний статус, право-суб'єктність, функція представництва, інтереси громадянина, інтереси держави.

Постановка проблеми. В сучасних умовах державно-правового розвитку все більшого значення набуває вдосконалення організації та функціонування такого важливого інституту громадянського суспільства як прокуратура.

Сьогодні процес розбудови в Україні правової держави знаходиться на шляху пошуку найбільш ефективних засобів розвитку суспільства й адекватного відображення загальносоціальних процесів, в яких людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнається найвищою со-